INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„BOGDAN PETRICEICU – HASDEU”
AL UNIVERSITĂŢII DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 821.135.1(478).09-3(043.3)

COSTIN-BĂICEAN IRAIDA

ION CREANGĂ ŞI PROZA BASARABEANĂ

622.01 – LITERATURA ROMÂNĂ

Rezumatul tezei de doctor în filologie

Chișinău, 2022

Teza a fost elaborată în cadrul Sectorului de Literatură română contemporană al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM.

Conducător ştiinţific:
BURLACU Alexandru, dr. hab. în filologie, prof. univ.

Referenți oficiali:
ŞLEAHTIŢCHI Maria, dr. hab. în filologie, conf. univ., Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”
LEAHU Nicolae, dr. în filologie, conf. univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Componența consiliului științific specializat:
Preşedinte al Consiliului:
acad. CIMPOI Mihai, dr. hab. în filologie, prof. univ., Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM
Secretar al Consiliului:
ANIŢOI Galina, dr. în filologie, conf. cerc., Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM
Membrii ai Consiliului:
ŢURCANU Andrei, dr. hab. în filologie, conf. cerc., Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM
CORCINSCHI Nina, dr. hab. în filologie, conf. univ., Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM
ABRAMCIUC Maria, dr. în filologie, conf. univ., Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Susținerea tezei va avea loc la 12 decembrie, ora 14.00, sala 408, în ședința Consiliului ştiinţific specializat **D 622.01-22-41** din cadrul Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu” al USM (bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 1, Chişinău, MD 2001).

Teza de doctor şi rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Ştiinţifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Ştiinţe a Moldovei (str. Academiei nr. 5a, Chişinău, MD-2028), la Biblioteca Universităţii de Stat din Moldova (str. A. Mateevici 60, Chișinău, MD-2009) şi la pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).
Rezumatul a fost expediat la 08 noiembrie.

Secretar științific al CȘS:
ANIŢOI Galina, dr., conf. cerc. _____

Conducător ştiinţific:
BURLACU Alexandru, dr. hab., prof. univ. _____

Autoare:
COSTIN-BĂICEAN Iraida, _____

© Costin-Băicean Iraida, 2022

CUPRINS

1. REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII . . . . . p. 4
2. CONŢINUTUL TEZEI . . . . . p. 7
3. CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI . . . . p. 21
4. BIBLIOGRAFIE . . . . . p. 24
5. LISTA PUBLICAŢIILOR LA TEMA TEZEI . . . . . p. 25
6. ADNOTARE (în română, rusă, engleză) . . . . . p. 27

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea şi importanţa temei abordate. Continuitatea tradiției naționale a fost și rămâne un subiect de actualitate pentru literatura română din Basarabia.

În regimul totalitar, scriitorul basarabean se confruntă cu modelele golemice, artificiale, de regulă, de import sovietic. Revenirea la modelul adamic, natural, național se produce odată cu descoperirea matricei spirituale, a conștiinței de sine a literaturii.

Într-o literatură „națională ca formă și socialistă prin conținut" clasicii sunt expurgați, trecuți la index. Cenzura politică propagă valorificarea critică a operei „clasicilor moldoveni". „Moldoveanul" Creangă are „trecere" în spațiul dintre Prut și Nistru, iar posteritatea lui nu se reduce la editări, traduceri, la interpretări critice a operei sale, dar și la receptări, asimilări artistice inventive, creatoare și originale.

Există o amplă și bogată literatură despre viața și opera marelui povestitor examinate din diferite perspective, aplicându-se diverse grile de investigație. Despre „spectacolul" receptării critice se lansează studii de sinteză, iar despre receptarea artistică în proza modernă și postmodernă lucrurile nu stau la fel de bune.

Odată cu *schimbarea de paradigmă*, proza noastră se remarcă prin asimilarea modelelor în vogă în literaturile din Europa și de peste ocean, trecând printr-un proces de integrare și sincronizare cu literatura din România. Se știe că literatura basarabeană este ‹‹oglinda›› unei *drame a conștiinței naționale,* dar și o *dramă a insuficiențelor și carențelor estetice*. În perpetuarea tradiției, Mihai Eminescu și Ion Creangă au avut un loc și un rol decisiv nu numai în păstrarea și continuarea ființei naționale, dar și în cele mai importante metamorfoze ale literaturii de aici. În condițiile cenzurii, a literaturii oportuniste, de comandă, apelul la modelele clasice a avut rațiuni polemice și subversive.

În anevoiosul proces de modernizare a prozei basarabene, Ion Creangă este un reper sigur nu numai pentru moderniști, dar și pentru postmoderniști. Globalizarea schimbă mentalitatea, sensibilitatea, viziunea asupra lumii, a transfigurării ei artistice. În acest context, a examina impactul lui Ion Creangă asupra prozei, mai cu seamă din ultimele două decenii, înseamnă a scoate în evidență problema continuității și discontinuității unei tradiții în scriitura de azi.

Descrierea situaţiei în domeniul de cercetare şi identificarea problemelor de cercetare. *Creangă și proza basarabeană* este un subiect care revine, în spațiul pruto-nistrean, pe tot parcursul ultimului secol, cu

deosebită insistență în etapele de cotitură ale istoriei literaturii române din Basarabia. Este dificil să găsești un critic care să nu fi făcut o referință la Creangă sau Eminescu. În procesul receptării critice, se identifică mai multe etape: admirativă, dogmatică, a asimilărilor moderniste și postmoderniste.

De regulă, interpretările critice se reduc la atestarea unor afinități, similitudini, reminiscențe, ecouri, reflexe, tonalități etc. crengiene în creația unui sau altui prozator, calificative care ar împrumuta valori autentice unor scrieri cantonate în orizontul tematic al *amintirilor din copilărie,* foarte limitat, fără stil și personalitate. Dacă Mihai Eminescu și eminescianismul adună la noi un impunător dosar al receptării critice și artistice, apoi Ion Creangă și crengianismul basarabean e reductibil la evocarea poetică a „sfătosului bunic din Humulești".

Scopul şi obiectivele cercetării. Investigația își propune să exploreze fenomenul crengianismului în proza basarabeană prin prisma rescrierii modelului Creangă.

Ne-am propus să realizăm următoarele obiective:

- Prezentarea sumară a vastei și valoroasei exegeze despre Creangă, interpretarea problemei de cercetare în critica basarabeană;
- Identificarea însemnelor modelului Creangă;
- Examinarea temei „copilăria copilului universal" în prozele lui Spiridon Vangheli (*Băieţelul din coliba albastră; Isprăvile lui Guguţă; Guguţă - căpitan de corabie*), Ion Druță (*Horodiște*) și Paul Goma (*Din calidor*);
- Ilustrarea asimilării creatoare a modelului în romanul lui Vasile Vasilache *Povestea cu cocoșul roșu*;
- Relevarea caracterului subversiv în rescrierea lui Vlad Iovița a poveștii cu Ivan Turbincă;
- Evidențierea festinului intertextual, ironic și ludic în proza lui Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru și Nicolae Leahu;
- Analiza (auto)biografiilor ficționale în prozele lui Ștefan Baștovoi și Constantin Cheianu;
- Investigarea eșecurilor în traducerea imaginară a lui Ion Iachim, în experimentul șocant al lui Alexandru Vakulovski, în romanul *Podurile* de Ion Constantin Ciobanu și în adaptarea lui Stan Pățitul de Alexei Marinat (*Prostia omenească*).
- Demonstrarea impactului catalitic și stimulator al modelului Creangă în cele mai importante metamorfoze ale prozei basarabene.

Ipoteza de cercetare: Modelul Creangă are un impact important în evoluția prozei române din spaţiul pruto-nistrean.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică a lucrării consistă în demonstrarea impactului modelului Creangă în cele mai importante meta-

morfoze ale prozei contemporane din Republica Moldova, în elucidarea caracterului catalitic, stimulator și configurator al modelului în asimilarea creativă a modalităților de transfigurare artistică a realității, în continuitatea și discontinuitatea tradițiilor și modalităților narative, a deconstrucției modelului de către postmoderniști.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată rezidă în elucidarea istorico-teoretică a fenomenului Creangă în proza basarabeană contemporană, în reevaluarea modalităților de preluare, recontextualizare, asimilare creatoare a elementelor modelului narativ în proza șaizeciștilor și a postmodernișilor, fapt ce a permis argumentarea locului şi rolului modelului în principalele metamorfoze ale prozei moderniste, în schimbarea de paradigmă prin efortul postmodernișilor.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza deschide noi perspective de abordare a raporturilor prozei basarabene cu, de pildă, romanul istoric sadovenian sau cu construcția romanului rebrenian, cu receptarea artistică a naturalismului, existențialismului, în relațiile ei intertextuale cu alți mari scriitori din literatura română sau din cea universală.

Suportul metodologic şi teoretico-ştiinţific. Baza teoretico-metodologică o constituie exegezele consacrate lui Ion Creangă, în mod special lucrările semnate de George Călinescu *Ion Creangă. Viața și opera*, Eugen Simion *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial*, Mihai Cimpoi *Sinele arhaic Ion Creangă: Dialecticile amintirii și memoriei*, Mircea Scarlat *Posteritatea lui Creangă,* Constantin Trandafir *Ion Creangă. Spectacolul lumii,* Ioan Holban *Ion Creangă – spațiul memoriei*, Valeriu Cristea *Dicționarul personajelor lui Creangă,* Anatol Gavrilov *Cuvânt propriu, cuvânt străin, cuvânt bivoc în „Amintiri din copilărie”.*

În procesul de investigare au fost utilizate metoda analizei pe text, metoda mitocritică și metoda arhetipală, care au oferit posibilitatea relevării impactului lui Creangă asupra prozei de factură modernistă și postmodernistă, critica tematistă, elemente ale metodei semiotice, dialogice, psihanalitice, metoda comparatist-istorică și cea biografică.

Rezultatele ştiinţifice principale înaintate spre susţinere:

1. S-a demonstrat că modelul Creangă are un impact decisiv asupra celor mai importante metamorfoze ale prozei șaizeciste și ale celei postmoderniste, capodoperele lui Creangă sunt modele catalitice, stimulatoare și configuratoare în transfigurările lor artistice;

2. S-a argumentat că tema „copilăria copilului universal” în prozele lui Spiridon Vangheli, Ion Druță și Paul Goma este o «temă cu variațiuni» și, în pofida unor afinități de viziune, de stil, de discurs narativ, ea este tratată în maniere distincte și originale;

3. S-a ilustrat caracterul subversiv în intertextualizarea poveștilor, subiectelor, personajelor crengiene în prozele lui Vasile Vasilache, Vlad Ioviță, Alexei Marinat, care în condițiile «omniprezentei cenzuri» au dat modele de rezistență prin cultură. Imaginea *lumii pe dos*, carnavalizarea realităților comuniste e concepută nu numai ca o critică subtilă a regimului totalitar, dar și ca o replică subtilă la literatura oportunistă;

4. S-a analizat impactul lui Creangă în festinul intertextual, ironic și ludic în proza lui Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru și Nicolae Leahu, s-a evidențiat (auto)biografiile ficționale în prozele lui Ștefan Baștovoi și Constantin Cheianu, axate pe amintirile din copilăria ultimului deceniu de comunism sovietic, rescrierea lor postmodernă;

5. S-au examinat și mostre de continuare a *Amintirilor…*, de experimente șocante, eșuate în subliteratură, în trivialitate cu consecințe inerente. Prestigiul clasic al prozelor «corozive» *Povestea poveștilor* și *Povestea lui Ionică cel prost* nu salvează isprăvile erotice din proza postmodernistă.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele tezei au fost aplicate în cadrul proiectului *Evoluţia literaturii române, folclorului şi a teoriei literaturii în context european şi universal* de la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu" al USM. Rezultatele principale ale cercetării au fost reflectate în 12 lucrări. Ideile de bază ale investigaţiei au fost prezentate în cadrul unor reuniuni ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

Publicată sub formă de monografie, teza e pusă în circuitul literar înregistrînd ecouri favorabile în presa de specialitate din RM.

Structura lucrării. Teza este alcătuită din adnotare în limbile română, rusă şi engleză, introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie, declaraţia privind asumarea răspunderii şi CV-ul autoarei. În ***Introducere*** este argumentată actualitatea temei abordate, sunt formulate scopul şi obiectivele cercetării, sunt evidenţiate semnificaţia teoretică şi valoarea practică a lucrării, suportul teoretic şi metodologic, rezultatele implementate şi este expus sumarul capitolelor tezei.

Cuvinte-cheie: Ion Creangă, mitul copilăriei, rescriere, model narativ, cultul naratorului, oralitate, figuri narative, schimbare de paradigmă, modernist, postmodernist, intertext, ludic, ironic, crengianism.

CONŢINUTUL TEZEI

Capitolul I, intitulat ***Creangă în exegeza literară,*** conține 3 paragrafe, care cuprinde stadiul actual al analizei privind impactul lui Creangă asupra prozei române din spațiul pruto-nistrean. În subcapitolul *1.1. Din istoricul receptării critice* se propune o trecere în revistă a istoriei receptării critice a operei lui Ion Creangă. Sunt identificate trei etape, marcate de schimbări de viziune, metode de investigație, de norme și criterii de valorizare.

Prima etapă (*critica auroral*ă în formula lui M. Cimpoi) are drept protagoniști pe Nicolae Iorga, Leca Morariu, Grigore I. Alexandrescu, Cornel Săteanu, Dumitru Furtună, Garabet Ibrăileanu, Nicolae Timiraș, Eugen Lovinescu, Jean Boutière, Benjamin Fundoianu, Pompiliu Constantinescu etc. E perioada care se află sub semnul „entuziasmului", al „apologeticului", al aproximărilor unui Creangă „scriitor poporal". *A doua etapă* a receptării e marcată de sinteza lui George Călinescu *Viața lui Ion Creangă* (1938), realizată în spiritul descrierilor istoriografiei lansoniene sau al „fiziologiei spirituale" saint-beuviene. *Etapa a treia* de receptare a operei lui Creangă e foarte dinamică în metamorfoze critice, fiind marcată de perspective asupra textului aduse de semiotică, de ezoterism, postmodernism, deconstructivism, dialogism etc.

În subcapitolul *1.2. Modelul narativ crengian* este examinat *felul povestitorului de a gândi lumea și ființa*. Modelul narativ crengian este unul evident, în mod exemplar, în capodoperele prozatorului, care după unii critici s-ar limita la trei-patru texte. Opera lui Creangă, deși redusă ca volum (circa 300 de pagini), e diversă sub aspectul modelului epic și cel al finalității ei estetice. Creangă e relevant și reprezentativ prin capodoperele *Amintiri din copilărie, Moș Nichifor Coțcarul* și *Povestea lui Stan Pățitul*. Unele aspecte ale modelului sunt mai evidente în poveștile centrate pe elementul miraculos, ca, de exemplu, *Povestea lui Harap-Alb*. Dar modelul nu e reductibil doar la tematica *amintirilor din copilărie,* la *copilăria copilului universal*, la o sumă de componente (*folclorism, oralitate, cultul povestitorului, carnavalesc, fabulos, umor, jovialitate, cruzime* etc.), nu e redus nici la specificări tipologice ale personajelor, a compoziției, a figurilor narative etc., el se distinge, înainte de toate, prin *atitudinea scriitorului față de cuvânt*, prin modul specific de manifestare a acestora în opera lui Creangă.

Elementul esenţial al modelului narativ crengian este limba, atitudinea prozatorului faţă de cuvânt. George Călinescu făcea distincţia între *limbajul vorbit* şi *limbajul scris*, anticipând definirea conceptului de *discurs*, care „este opusul a ceea ce lingviştii numesc sistem sau cod lingvistic".

Odată cu desfășurarea spectacolului receptării critice, capătă amploare și noi adâncimi, nuanțări hermeneutice și conceptul de model Creangă. Pe parcursul a mai bine de o sută de ani modelul e adeseori ideologizat, rescris, răstălmăcit, remodelat prin revizuiri din perspectiva imperativelor estetice ale unei sau altei generații, ale unei sau altei doctrine literare, dar componentele acestuia rămânând în fond aceleași.

Primele definiri ale modelului Creangă îi aparțin lui Nicolae Iorga, pe care ulterior le-a preluat Garabet Ibrăileanu și le-a sintetizat George Călinescu. În viziunea lui George Călinescu, Creangă este „un estet al

filologiei" [2, p. 270], o idee fundamentală ilustrată în cel mai consistent capitol (*Creangă „scriitor poporal"*) în care desființează mai multe stereotipuri ale exegezei crengiene. Definirea modelului Creangă este decisivă în efortul stabilirii particularităților distinctive, a mărcilor care îl diferențiază și îl individualizează în modul de a crea un nou limbaj artistic. Înainte de toate, Creangă este un creator de limbaj și limba care o vorbesc eroii săi, „pornește, negreșit, de la modele literare, dar în esență este creația lui, ca și la Sadoveanu" [2, p. 37]. El își făcuse „o estetică fonetică în virtutea căreia trecea prin sită toate cuvintele și ciocănea toate sunetele" [2, p. 248]. *Poveștile* și *Amintirile* sunt „părți narate dintr-o întocmire dramatică cu un singur actor, monologică" [2, p. 250]. Nuvela e un spectacol, ea „nu e ascultată pentru observația ei, ci pentru modalitatea spunerii" [2, p. 251]. Creangă e „un mare histrion" [2, p. 259], e un „jovial", un „Rabelais moldav care ciocănește vocalele și consoanele și ascultă cu atenție rezonanța lor înainte de a introduce cuvântul în frază"[2, p. 270].

Ceea ce fascinează la Creangă este nu numai *copilăria copilului universal* (G. Călinescu), dar, înainte de toate, *arta spunerii*, observată felurit de mai toți criticii, „un fel de pozne stilistice de la cuvântul-calambur până la fraza sau perioada care, desfășurându-se normal până la un punct, se întoarce pe neașteptate în contra sensului firesc sau, dacă spune același lucru, îi dă mișcarea formală de a spune contrariul" [9, p. 163].

Vladimir Streinu a intuit o anume *estetică a cuvântului*. Corelația dintre vorbirea autorului și vorbirea personajului este observată de Tudor Vianu mai întâi în sintaxa și muzicalitatea frazei. Cu privire la muzicalitatea frazei lui Creangă s-au lansat de la Benjamin Fundoianu încoace mai multe opinii dintre cele mai neașteptate. Tudor Vianu, după o examinare a stratului sonor al lexicului, și o ilustrare detaliată a ritmicității frazei, ține să sublinieze: „O deosebită atenție acordă Creangă și sfârșitului ritmat al frazelor (clauzulelor)" [9, p.16]. Altfel spus, stratul sonor-intonațional-ritmic al textului e unul marcat de asonanțe, de un accentuat simbolism fonetic lăsat „în voia unor adevărate orgii de cuvinte" [9, p.14]. Stilizarea limbii orale este la Creangă foarte individualizată, dar limbajul personajelor lui e omogen, mai exact, e unul și același limbaj în gura lui moș Nichifor Coțcaru, în gura altor personaje și a naratorului. Individualizarea personajelor se face prin acțiuni, nu prin limbaj. E o observație prețioasă, dar care nu a fost dezvoltată, nuanțată și aprofundată.

Abordările în cheie existențialistă au pus accentul pe raportul eului-povestitor cu universul, pe limbajul specific de exprimare a acestei relații. Limbajul *Amintirilor…*, opinează M. Cimpoi, este un limbaj al «experienței subiective» care nu poate fi «reală». Nu poate fi reprezentațional, și nici strict referențial. Este doar muzical, acustic și apare ca un «cântec» (al amintirii), care se vrea cathartic, mântuitor, securizant. *Amintirea* se asociază, însă,

melancoliei cu substratul ei indiscutabil existențial, în ciuda faptului că intenția e de a scăpa de «urâcioasa întristare»" [3, p.33]. M. Cimpoi e de părere că hermeneutica mai nouă (care legitimează *limbajul* ca element esențial al comprehensiunii) ne ajută să-l înțelegem mai bine pe Creangă, modelul lui de a gândi lumea și ființa: „Universalitatea rațiunii este asemănătoare universalității limbajului, însăși rațiunea nu poate fi gândită fără limbaj. Hans-Georg Gadamer spune decis: limbajul este lumina ființei însăși; obiectul comprehensiunii este el însuși un fapt de limbaj. «Ființa care poate fi înțeleasă este limbajul»" [3, p.48].

Intuițiile lui Tudor Vianu și Vladimir Streinu cu privire la varietatea de frazare a textului e nuanțată prin identificarea structurii antifrastice: „discursul narativ crengian se structurează *antifrastic*", cu alte cuvinte, acesta se realizează „în temeiul unei procesuale devieri de la sensul adevărat. E vorba de o insinuare glisantă a *contrariului* de o diversiune semantică bine orchestrată, care să impună efectul comic/ ironic. Nu e atât un contrapunct care să păstreze planurile paralele independente, ci un contrainterpunct cu planuri intersectante interdependente" [3, p. 38]. Anume în acest mod, observă criticul, sunt (auto)povestite coțcăriile lui Moș Nichifor, care trebuie înțelese prin contrariul lor factual și verbal. „Creangă, observă M. Cimpoi, e un constructor de piramide verbale antifrastice în care sensurile contrare se așează unele peste altele, mai exact unele *din* altele, pentru a atinge vârful ascuțit" [3, p.43].

Abordarea dialogică a modelului este ilustrată mai frecvent prin elementul carnavalesc și, mai nou, printr-o estetică a cuvântului. După Mihail Bahtin problema centrală a teoriei prozei este, în formula lui Anatol Gavrilov, „*cuvântul difon* (*двуголосное слово* s-a tradus în româneşte şi *cuvânt bivocal, dublă vocalizare, cuvânt bivoc*), care ia inevitabil naştere în condiţiile comunicării dialogale, adică în condiţiile adevăratei vieţi a cuvântului. Lingvistica nu cunoaşte cuvântul acesta la două voci" [1, p. 257]. Mihail Bahtin distinge trei tipuri de cuvinte în discursul narativ: *cuvânt propriu, cuvânt străin, cuvânt bivoc*.

În subcapitolul *1.3. Creangă și critica basarabeană* se analizează evoluția receptării lui Creangă în exegeza literară basarabeană. În funcție de metodele de cercetare, se schițează *etapa emulațiilor admirative*. Popularizarea lui Creangă, transpunerea empatică a modelului narativ Creangă are, ca să utilizăm o formulă consacrată, o „fază aureolară", în care admiraţia anihila orice început de spirit critic. Caracteristică e atitudinea scriitorilor de la revista *Viaţa Basarabiei* (1932 - 1944). Sunt suficient de convingătoare câteva ilustrări a entuziasmului cu care au fost apreciate prozele lui Gheorghe V. Madan (1872-1944).

Opera lui Creangă trece mai târziu prin *etapa tratărilor dogmatice*. În primul deceniu postbelic, dar și mai târziu, grila de interpretare impresionistă se schimbă cu una pretins științifică, sociologică, în realitate, sociologist-vulgară în cea mai crasă manieră. În *obsedantul deceniu* (Marin Preda), dar și în anii ′60 - ′80 (cu o mai mică intensitate) lupta ideologică se dă pentru metoda realismului socialist, metoda de bază a literaturii sovietice, dar *de facto,* unica „metodă de creație ”oficializată și în „țările lagărului socialist”.

Etapa asimilărilor moderniste nu e lipsită în continuare de rătăciri dogmatice, este caracterizată de confuzii și, în cele mai fericite cazuri, de un eclectism metodologic în concurență cu „teoria realismului socialist” susținută oficial și după anii ′60 (în România realismul-socialist fusese abandonat). Este adevărat că prin anii ′70 - ′80 „realismul socialist” este tratat, în dispute literare, ca „sistem deschis” (în terminii lui Roger Garaudy, un „realism fără margini”). Altfel spus, se proba „teoretic” un modernism în vestimentație realist-socialistă.

Critica postmodernistă este, în cea mai mare parte a ei, o critică scriitoricească, eseistică, practicată de poeții și prozatorii optzeciști, douămiiști. Această retrospectivă critică, ar putea fi, într-un fel, o istorie aplicată a criticii literare din Basarabia.

Receptarea lui Creangă pe parcursul istoriei literaturii coincid în mare cu perioadele definite pe principiul succedării generațiilor/ promoțiilor literare, a școlilor și metodelor de creație, a normelor extraliterare etc. Modernismul anilor ′30, modernismul/ neomodernismul anilor ′60 – ′80, postmodernismul basarabean se caracterizează în planul raporturilor cu modelul Creangă, într-o măsură mai mare sau mai mică, de atitudini admirative, dogmatice și creativ-estetice. Felul în care a fost receptat impactul lui Creangă asupra prozei basarabene timp de un secol punctează nu numai naivități și prejudecăți lamentabile, dar și intuiții revelatoare, contribuții evidente în investigația fenomenului Creangă în proza basarabeană.

Capitolul II. ***Creangă și proza anilor '60 – '80. Rescrierea modelului,*** propune o interpretare a rolului modelator al lui Creangă ce se adevereşte în mod exemplar mai cu seamă în perioadele de cotitură în asimilarea artistică a realităţii, probate de radicalizarea conceptului de literatură. Astfel, de exemplu, anii treizeci ai secolului trecut, chiar dacă sunt determinaţi de regionalism cultural, neosemănătorism şi naturalism, reprezintă o etapă de revenire la matricea spiritualităţii româneşti, la asimilarea tradiţiilor prozei lui Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu.

În subcapitolul *2.1. Rescrieri moderne: privire de ansamblu* se demonstrează că Ion Creangă, care este un prozator paradigmatic,

configurează un loc aparte în rescrierile moderne ale basarabenilor. El instituie modelul catalizator, înainte de toate, în prozele lui Ion Druţă, Vasile Vasilache, Spiridon Vangheli, Vlad Ioviţă etc.

În subcapitolul *2.2. Spiridon Vangheli: mitul copilăriei* se insistă pe tematica *Amintirilor…* lui Creangă, care ocupă un loc central în literatura pentru copii. Indiferent de modul cum ar putea fi calificat: *personaj fictiv, personaj-scriitorul însuşi, personaj care implică anumite date din viaţa scriitorului*, Guguţă e o proiecţie a copilului universal în dialog intertextual cu Nică a lui Ştefan a Petrei. Analiza e plasată pe *paradisul pierdut și regăsit***.** Paradisul, pierdut în biografia autorului, e recuperat în imaginarul operei sale care transfigurează în moduri diferite un timp istoric și un spațiu concret. Unul e cronotopul satului Trei Iezi, cu un spațiu și un timp etern, din *Isprăvile lui Guguță* și totalmente altul e cronotopul satului ivit prin părțile Bălților, Grinăuți, în care Ștefan, tatăl scriitorului, scoate salcâmii din jurul casei ca să dea și ciorile în colhoz, iar viziunea copilului se identifică acum cu viziunea adulților în expresii arhicunoscute: „a se scula cu noaptea în cap”, „a fi cu sufletul la gură”, „a spăla putina”, „a veni cu o falcă în cer și cu una în pământ”, „a nu face mulți purici la învățătură”, „la cel sărac nici boii nu trag”, „a lua taurul de coarne” etc.

Modernitatea prozei lui Vangheli stă în dialogismul ei, în utilizarea inspirată a tehnicii punctului de vedere, relevând interacțiunea dintre identitate și alteritate, dintre autor și personaj, dintre autorul matur și „un băiețel ascuns în sufletul” său. Modelul narativ Creangă, în cazul lui Spiridon Vangheli, are astfel o funcție „de control” în asimilarea noilor forme de expresie, marcând decisiv caracterul natural, organicitatea prozei sale care, neafectată de angoasele și complexele „marginii”, se impune spectaculos în conștiința universală prin specificul distinct național.

În subcapitolul *2.3. Vasile Vasilache: spectacolul lumii* se ia în discuţie modelul narativ Creangă în romanul *Povestea cu cocoşul roşu* de Vasile Vasilache. De-eroizarea realităţii prin apelarea la comic, satiră, personaje şi situaţii groteşti sunt tratate ca o replică de creaţie la literatura oportunistă cu imaginea edulcorată a raiului comunist. Caracterul subversiv al romanului stă în spiritul său carnavalesc. Pornind de la sugestiile lui Călinescu despre Creangă, putem afirma cu siguranță că în proza basarabeană cultul spunerii, al povestitorului e moștenit genetic. Vasilache este actor, indiferent dacă el are o prezență vizibilă ca actor sau invizibilă ca regizor. Limba lui Vasilache, mai exact, limbajul personajelor lui Vasilache, ca și în cazul lui Creangă, „e un mod al lor de existență” [2, p. 249].

Vasile Vasilache e cel mai crengian dintre prozatorii șaizeciști. Capodopera sa *Povestea cu cocoșul roșu* se remarcă prin *spectacolul*

carnavalesc al lumii, prin *accentele satirice* și *limbajul esopic*. În cuvântul autorului se recurge la citate deschise cu formula – *vorba ceea* – în curată manieră specifică limbii lui Creangă: „*Vorba* cântecului: vezi rândunelele se duc, se scutur frunzele de nuc…"; „Este o *vorbă* străveche: nu iese fum până nu aprinzi un chibrit…"; „Este o *vorbă:* în câmp, la imaș, mila văcarului e mai prețioasă ca cea a preotului, în altar…"; „*vorba* veche, rău cu rău, când cați – iaca-i bine!". Dintre procedeele stilistice, la nivel sintactic, sunt *repetiția* și *elipsa* utilizate în stil crengian: „Dar el, copilul, cuminte, dar el, băiatul, ascultător!"; „Acu′, dacă l-a născut, băiatul n-avu încotro să nu crească. Adică, începu a crește, însă nu chiar ca ăl din poveste, ei, dar câte olecuță tot creștea. Așa că azi crește, mâine crește, poimâine nu crește, dar tot crește!...".

În subcapitolul *2.4. Ion Druță: modelul narativ în romanul copilăriei*, se examinează impactul modelului narativ Creangă asupra prozei lui Ion Druță. Sunt analizate în plan comparativ raportul dintre personaj și autor, figurile narative, dominantele stilistice ale povestirilor *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă și *Horodișteе* de Ion Druță. Accentul se pune pe „cultul povestitorului", „oralitatea", „erudiția paremiologică", „simțul genial instinctiv al limbii", „plăcerea de a povesti", elemente intrinseci ale modelului narativ în linia tradiției Creangă – Sadoveanu.

Mai multe povestiri ale prozatorului, cu școală la Creangă, sunt centrate pe o scenă care se încheie cu un rezumat narativ, altele nu sunt altceva decât o înșiruire de *scene* cu *analepse, prolepse, silepse, scene, rezumate narative* și alte figuri ale *timpului* sau *modului narativ*, în care *narațiunea ca reprezentare* alternează cu *narațiunea ca expunere* etc. De regulă, povestirile lui Druță sunt alcătuite din scene cu rezumate narative sau viceversa : rezumatul narativ stă în debutul unei scenei. Nu fac excepție nici narațiunile din *Horodișteе*, niște „montaje" de *scene* cu *rezumate narative*, exact ca la Creangă.

Oralitatea și spiritul crengian animă povestirea autobiografică *Horodișteе*, dar care, desigur, amintește mereu de o mentalitate bine înrădăcinată. Interesul pentru cursul povestirii nu e suscitat atât de moralitatea acțiunilor, cât de caracterul neobișnuit al *cauzelor* și *efectelor* neordinare ale enunțurilor, etalându-se prin detalii subtile viziunea specifică asupra lucrurilor, evenimentelor. În concluzie: povestirea „Horodișteе" ne oferă un model exemplar de asimilare creativă a elementelor/ componentelor intrinseci ale modelului narativ tradițional, model în linia Neculce – Creangă – Sadoveanu.

Modelul Creangă în romanul *Podurile* de Ion C. Ciobanu, abordat în subcapitolul *2.5. Ion C. Ciobanu: povestitorul și comentatorul* este

interpretat din diverse unghiuri, dar prioritate aveau subiectele *literatura şi viaţa poporului*, *chipuri de comunişti, mesajul social, mesajul ideologico-estetic* ş.a. Oralitatea stilului e accentuată, înainte de toate, de *limbajul viu*, nuanţat, *colorat idiomatic, specific moldovenesc*, cu localismele zonei de codru, făcând, cum s-ar spune, tot *deliciul lingvistic al romanului*. Narațiunea la persoana întâi, a protagonistului la vârsta adolescentă, se efectuează ca și în *Amintirile...* lui Creangă, care „pe de o parte, (…) *povestește* evenimentele întâmplate, iar pe de altă parte, (…) înțelege, interpretează, *comentează* aceste evenimente" într-un „cod cultural" (Roland Barthes), reprezentând o „*ideologie*, adică un corpus de proverbe, maxime și zicători populare care conturează o viziune asupra lumii și, în același timp, un sistem axiologic"[5, p. 150] specifice culturii populare. Protagonistul, care este şi *povestitorul* şi *învăţătorul* din a doua parte a romanului, ajuns la vârsta matură, este completat de *moralistul* din codul etic comunist. De remarcat că în partea a doua a romanului codul cultural este unul de import, iar povestitorul, prin selecţia şi interpretarea evenimentelor, dublat de comentator, nu iese din standardele vremii, uneori/ de cele mai multe ori sărind peste cal cu antiromânismul.

În subcapitolul *2.6. Vlad Ioviță: o rescriere cu Ivan Turbincă* se ia în discuție nuvela cinematografică *Se caută un paznic,* o rescriere intertextuală a poveștii lui Ion Creangă *Ivan Turbincă.* În anii '60 ai secolului trecut fenomenul „evadării din rai", se ştie, a luat proporţii. Din povestea lui Ion Creangă *Ivan Turbincă* s-au preluat personaje, scene, acţiuni, pe care le-a încărcat cu alt conţinut. Dumitru Tiutiuca în *Ion Creangă. Orânduiala lumii* e de părere că abuzul de putere reprezintă o „sursă de dezordine. Într-un dialog inspirat cu modelul crengian nuvela *Se caută un paznic* de Vlad Ioviţă ilustrează unul dintre puţinele exemple de luptă, într-o masivă literatură oportunistă, cu „omniprezenta cenzură" (Vladimir Beşleagă), ea rămâne a fi o „operă deschisă" şi pentru alte interpretări, luând ca repere imaginea „lumii pe dos" şi a paznicul subversiv.

În subcapitolul *2.7. Paul Goma: (r)evoluția modelului* se examinează impactul modelului narativ Creangă asupra prozei lui Paul Goma. Sunt interpretate în plan comparativ raportul dintre personaj şi autor, figurile narative, dominantele stilistice ale povestirii *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă şi romanul *Din calidor* de Paul Goma. Se analizează poetica dialogică a romanului, relaţiile dialogice *cuvânt bivoc, construcţie hibridă, plurilingvism*, simţul genial instinctiv al limbii, elemente intrinseci ale modelului narativ Creangă.

O asimilare creatoare a modelului narativ Creangă, așa cum am demonstrat deja, aflăm nu numai la Ion Druță, Vasile Vasilache, Vlad

Ioviță, Spiridon Vangheli, dar şi la Paul Goma, care în cele mai originale romanele ale sale (*Din calidor* şi *Arta refugii*) dă o nouă strălucire a „amintirilor din copilărie". Elocvente în acest sens sunt evocările figurilor pitorești ale lui Moș Iacob, a mamei și a tatei, a lumii satului Mana cu aventurile/ poznele specifice „copilului universal".

Este adevărat, modelul narativ Creangă e asumat creator într-un fel de „*mixtum compozitum* original", într-o „unitate în eterogenitate", în formula Alionei Grati, care observă, pe bună dreptate, că Paul Goma întreprinde „un dialog cu modelele ce fac parte din acelaşi grup genetic, printre care cel al lui Creangă se profilează cu o deosebită pregnanță".

Polemizând cu unii oponenți ai idiostilului Paul Goma, Alexandru Burlacu susține că „acest «excepțional poet al cruzimii» (Ion Negoițescu) este și un mare explorator al *cuvântului bivoc*, al *construcțiilor hibride,* al *plurilingvismului.* Dialogismul prozei sale face, la drept vorbind, calitatea cea mai de preț a poeticii sale. Iată de ce valoarea romanului lui Paul Goma nu se reduce la documentarism sau la naturalism, ea stă, în primul rând, în *dialogismul* poeticii sale". În proza cu tentă autobiografică cititorul mai puțin avizat este tentat să identifice autorul cu personajul protagonist. Avem destule cazuri, atestate de Nicolae Manolescu în studiul monografic *Arca lui Noe*, în care exegeți notorii din perioada interbelică, pun semn de egalitate între autor și personaj. Dialogismul lui Mihail Bahtin are meritul de a revoluționa naratologia, insistând pe stabilirea raporturilor dialogale dintre „autor și narator", dintre „narator și personaj", dintre „personaj și cititor". Subestimarea sau neglijarea unui sau altui raport dialogal la analiza pe text duce inevitabil la deformarea conținutului romanesc.

Nu numai autorul scrie texte cu alte texte, dar și cititorul citește un text cu alte texte. Teoria „operei deschise" pune în prim-plan, supraestimând importanța cititorului, receptarea operei de către cititor, fără a fi interesată de corelațiile „autor-narator-personaj-cititor". Ceea ce ne propunem în continuare, aici, este tocmai examinarea raportului dintre „autor-narator-personaj". E ceea ce ține de un alt aspect ale modelului narativ, ilustrat în *Amintirile...* lui Creangă și regăsit la Goma în *Din calidor*.

E o situație aproape identică, păstrând proporțiile, cu memorabilul incipit din *Amintirile* lui Creangă: „Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau prin părțile noastre pe când începusem și eu, drăgăliță - Doamne, a mă ridica băiețaș la casa părinților mei, în satul Humuleștii, din târg drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: Vatra satului, Delenii și Bejenii". Protagonist al *Amintirilor* nu este Ion Creangă, ci Nică a lui Ștefan a Petrei. La Goma, „Stau în calidorul casei din Mana", un enunț devenit laitmotiv.

Între *autor* și *personaj* se stabilește un raport dialogic, un raport cronotopic între **Eu-Acesta și Eu-Acela.**

Romanul se constituie dintr-un mozaic de scene, evenimente, destine încadrate în capitole, transfigurând artistic copilăria prozatorului, viața părinților săi, a mănenilor, casa, școala, istoria satului Mana, pe scurt, destinul Basarabiei în fața terorii istoriei. Protagonistul e „martor și judecător" (M. Bahtin), având propriul cuvânt și propria idee despre lumea care îl înconjoară: Tuza e „frumoasă şi când e urâtă, adică toată vremea. Săraca de ea, pe lumină i se vede rău obrazul bine buburos. Şi merge ca un bărbătoi. Şi-i tare slabă – adică picioarele i-s ca fusele, încolo curu' i-i destul de lărguţ. Şi are, *cum se spune, un ochi la slănină* – însă dacă te uiţi la ea dintr-o parte, nu bagi de seamă făina". Peste propriul cuvânt se suprapune „cuvântul autoritar" al tradiţiei (cum se spune, un ochi la slănină…); Lina „a terminat cele patru primare demultişor, să aibă doisprezece-treisprezece ani, dar e destul de făcută – pentru mine. Iarna, când e foarte frig, sau neiarnă, când e urât afară, ne ascundem la ei, într-o odaie neîncălzită, printre baloturi de lână; vara găsim adăpost în glugile de ciocleje; sau în fân; sau în paie – depinde. Lina nu prea vorbeşte (nici nu trebuieşte), de altfel *e poreclită Muta*…(…) Mama nu mă lasă să mă joc cu Lina, i-a fost elevă şi *zice că are să ajungă rău de tot fata asta*. Eu nu-nţeleg de ce s-ajungă ea rău, când ajung eu atât de bine cu ea – numai să nu mă prindă mama cu ea, că mă bate". În această orchestrare de cuvânt propriu şi cuvânt străin se produce dialogismul poeticii unui roman egocentrist, experienţialist.

Aşa cum am încercat să demonstrăm, Goma a asimilat creator elemente intrinseci ale modelului narativ crengian, mai exact poetica lui dialogică. Cum cu şapte note sunt compuse toate simfoniile din lume, tot aşa cu elementele intrinseci ale unui model consacrat s-a constituit idiostilul inconfundabil Paul Goma.

În subcapitolul *2.8. Între adaptare/ prelucrare și tema cu variațiuni* sunt ilustrate adaptări, pastișe la limita plagiatului, vulgarizări involuntare pe *tema cu variațiuni*. Alteori contrafacerea voluntar asumată a modelului e mai puțin abilă. Demonstrative în acest sens sunt exercițiile lui Alexei Marinat dintr-o poveste modernă (*Prostia omenească*) și cele ale lui Ion Iachim din microromanul *Cu jăraticul pe buze*, două experimente riscante, redactate în sistemul de convenții moderniste.

Capitolul III. *Creangă și schimbarea de paradigmă* este structurat în șapte paragrafe, în care se analizează proza postmodernistă în raport cu modelul narativ consacrat. Disputa de creație dintre moderniști și postmoderniști se axează, în principal, pe valorile promovate, pe funcțiile literaturii, pe schimbarea ierarhiilor estetice. În procesul de disocieri, elucidări și ierarhizări modelul Creangă rămâne unul de referință.

În literaturizarea *amintirilor din copilărie* Ștefan Baștovoi, Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru, Constantin Cheianu, Dumitru Crudu, Vasile Ernu, Iulian Ciocan etc., în pornirile lor ludice, anarhice, pan-erotice, ironice, parodice, schizofrenice sau deconstructiviste, îl au, indiscutabil, în memoria epică pe „moralistul jovial" în cele mai neașteptate aspecte ale fenomenului prozastic.

În subcapitolul *3.1. Însemnele înnoirii. Dislocări paradigmatice* se demonstrează că însemnele înnoirii țin, înainte de toate, de noul context social, politic, cultural, de schimbarea de viziuni, de mentalitate și sensibilitate ale omului în relațiile cu lumea determinate de evenimentele de după perestroikă. În noile condiții de democratizare a tuturor formelor de viață, poezia și publicistica s-au arătat cele mai receptive la schimbările de diferit ordin. Proza a apelat la documentarism, la eseism, la speciile scurte, la forma de microroman.

Ceea ce fascinează la Creangă este, repetăm, „copilăria copilului universal" (G. Călinescu). O deconstrucţie a *Amintirilor* la vârsta adolescenţei, din partea a treia şi a patra, reprezintă prozele lui Ştefan Baştovoi, Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru, Constantin Cheianu, Dumitru Crudu, Alexandru Vakulovski, Iulian Ciocan, Vasile Ernu, cu lecturi din Salinger (*De veghe în lanul de secară*), un dialog de texte într-o oralitate, nu rareori, vulgară. Amintirile din copilărie ale douămiiștilor țin în fond de „ultimul deceniu al comunismului", de exhibarea unor firi șturlubatice.

Continuitate prin deconstrucţia modelului se produce în experimentele şi exerciţiile de deconstrucţie, care constă în reinterpretarea unui subiect, a unei teme, a unei întregi opere (cum e cazul cu *Se caută un paznic* de Vlad Ioviţă) dintr-o altă perspectivă, postmodernistă. O deconstrucție a celebrului text despre Harap-Alb este și *Povestea lui Harap-Alb și a crudului Spân* de George Cușnarencu, dar cele mai vizibile schimbări în scriitura postmoderniștilor se produc în mitologizarea *amintirilor din copilărie*.

În subcapitolul *3.2. Nicolae Leahu: festin intertextual* se ilustrează că arta poetică postmodernă este un subiect predilect în demersurile optzeciștilor, douămiiștilor. Meritul indiscutabil al lui Nicolae Leahu este că a dat un prozo-poem antologic în care, sub formă ludică, de divertisment artistic, oferă o *deconstrucţie* a literaturii prin rescrierea ironică/parodică, autenticistă şi narcisiacă a lumii ca text. Eul-narator parafrazează, proiectează alternative ale personajelor, identificându-se cu diverse moduri de a nara, iar de aici şi plăcerea (auto)ironizărilor, a gratuităţii actului de a se da în spectacol, încercând un teatru cu un singur actor. Amestecul de stiluri, ironia și autoironia, afișate din capul locului, anunță un spectacol în regim ludic. Textul este rezultatul unui spirit inventiv și asiduu elaborat. Scriitorul postmodernist nu este un

nihilist proletcultist, cum s-a vehiculat pe la noi nu o singură dată; el transformă, spațializează temporalitatea, inversează, simultaneizează lumea personajelor din „glorioșii seculi". („Mda!, un cimitir livresc!, ne-am zis și, trăgând o brazdă de buchii mai aproape, am pus și noi la încercare metoda Cenușăresei la alesul nisipului din grămada de mac și nisip".) Repertoriul de teme și motive crengiene este privit și el cu ochiul parodistului care face un joc de-a literatura. Nicolae Leahu deconstruiește opera lui Creangă și, preluând un nume de personaj, reconstruiește lumea. Jocul şi deconstrucţia sunt urmate de re-creare în cea mai desăvârşită gratuitate: „Pupăza-pupăză, dar să tot stai pe ram, vizionând ce minunăţii comit băieţii iştia de talent, cum şterg ei colbul de pe romantism (*high-romanticism*), cum aspiră praful de pe simbolism, cum scutură ţoalele tărcate ale dadaiştilor şi repară mobilele constructiviştilor; cum nu se ruşinează să lustruiască jucărelele barocului şi să resfire cârlionţii rococoului; să piardă timpul cu didacticiştii şi moraliştii cei de ne-nţeles: să facă de mâncare, să le deretice, să le pună perna sub cap, să le-o smulgă furioşi la caz de mofturi, să le pună gramofonul şi televizorul, să le ascută creioanele şi să le deseneze ‹‹ceva frumos›› în cărţile lor de colorat gâze şi lopăţele; să le lămurească de ce nu mai este cum era pe vremea lor în literatură şi artă; de ce ei nu recunosc că intertextualizează, dar o fac; de ce atunci când vrea autorul postmodern Napoleon pierde lupta de la Austerlitz şi o câştigă pe cea de la Waterloo; cum plonjezi din realitate în carte şi din carte chiar la locul unde stai şi scrii; cum se scrie *A,* cum se scrie *a,* şi tot aşa". Nicolae Leahu este un estet al cuvântului, el scrie pentru cititorului cultivat, căci numai acesta poate înţelege şi gusta fineţurile alambicate la diferite paliere ale textului.

În subcapitolul *3.3. Ștefan Baștovoi: „feeria infernului"* se analizează romanul *Iepurii nu mor*. Romanul lui Baştovoi este unul care, cu siguranţă, se diferenţiază favorabil între celelalte, fiind nu numai cel mai reprezentativ dintre romanele semnate de basarabeni, dar care rămâne, deocamdată, şi cap de serie în clasificările criticilor din ţară. Vasile Ernu, Constantin Cheianu, Iulian Ciocan, Dumitru Crudu, Alexandru Vakulovski ş.a., mizând pe elementul publicistic, eseistic, antropologic, documentar, adică pe melanjul de stiluri, pe „minimalismul etic", pe „democratizarea" şi radicalizarea *plăcerii scriiturii* şi *plăcerii lecturii*.

Copilăria, la Ştefan Baştovoi, nu e un «Paradis pierdut», ca la Creangă sau Stere (chiar la Goma), ci e un «Infern», - deghizat în «Feerie»; în ea se află rădăcina răului care macină adulţii." [6, p. 157 - 158]. Literatura pentru copii e, în totalitarism, o literatură de masă, nu de rare ori, o paraliteratură cu un pronunţat caracter instructiv, cu octombrei şi pioneri-eroi.

Proza „autenticistă" are în centru o biografie. În cazul dat e vorba despre o biografie tipică pentru generaţia lui Ştefan Baştovoi, o biografie

tipică anilor ′70 – ′80 ai secolului trecut, anii „ultimului comunism”. Prototipul lui Saşa Vakulovski din *Iepurii nu mor* este, fără îndoială, autorul însuşi, Ştefan Baştovoi, care, dacă nu ne-a dat o autobiografie sau o biografie a unui *alter ego*, cu siguranţă, prozatorul a utilizat amintirile sale din copilărie, a selecţionat, condensat, grupat şi stilizat în jurul personajului principal tot imaginarul clişeizat, ideologizat, dogmatizat cu rădăcini în realitatea socialismului multilateral dezvoltat. Baştovoi urmează exemplul strălucit al lui Creangă care prin personajul Nic-a lui Ştefan a Petrei îşi proiectează celebrele amintiri. Simplificând mult, protagonistul e, în egală măsură, şi personaj, şi narator. Raportul dialogic dintre „autor” – „narator” – „personaj”, mult mai complex la Creangă, în cazul romanului se restrânge la perspectiva naratorială a personajului, dar sporeşte adevărul ontic, credibilitatea şi onestitatea confesiunii. Lumea mioritică a prozatorilor șaizeciști este substituită în romanul lui Baștovoi cu o lume brutală, perversă, ipocrită. Agresiv, chiar plin de cruzime, devine și comportamentul protagonistului în total dezacord cu un Guguță al lui Spiridon Vangheli.

Puţinele experienţe „pozitive” ale lui Saşa nu modifică imaginea universului plat şi insipid, atmosfera cazonă. Prin autenticitatea comportamentului şi ineditul trăirilor intime romanul lui Ştefan Baştovoi creează o mitologie vie a unei lumi anormale, aflată în criză de normalitate şi organicitate, un „Infern” deghizat în „Feerie”.

În subcapitolul *3.4. Anatol Moraru: discursul ludic* se tratează discursul ludic în proza scurtă a lui Anatol Moraru, ceea ce caracterizează înainte de toate, este intertextualitatea, ironia, ludicul de limbaj, utilizate cu multă personalitate. Autorul are talentul de fin observator și har de povestitor. Nuvela *Nou tratat de igienă* reia tema cu râia și caprele Irinucăi. Discursul ironic, într-o armură postmodernă, cu digresiuni metatextuale, cum e la moda timpului, toate controlate de un narator omniscient şi omniprezent, îi conferă nuvelei un aer de lejeritate şi imprevizibilitate, teroarea semnificaţiilor fiind anihilată prin avertizarea cititorului complice la mica dramă existenţială: „Dar, atenţie! – urmează partea nespălată a naraţiunii – tocmai expediţiile Sale antirapăn, cu care se obişnuise până la desperare toată lumea de bună-credinţă din cameră… i-au jucat festa. Proza lui Anatol Moraru este la curent cu modele literare şi se remarcă prin câteva calităţi – discurs ludic, ironie şi comic de limbaj –, inconfundabile în textualizarea realităţii nu numai a ultimului deceniu de comunism sovietic, dar şi a mult prea întinsei perioade de tranziţie.

În subcapitolul *3.5. Constantin Cheianu: autobiografie ficțională* se încearcă o sinteză a prozelor *Merişor* și *Totul despre mine.* Nimic din *Merişor* nu anunţă schimbările radicale din povestirea ce o urmează. O banală poveste

de dragoste adolescentină, o experienţă naivă a unui personaj parcă de pe altă lume. Merişor e lipsit total de experienţă, e candidul care e iniţiat în toate pornirile şi relaţiile fireşti cu colegii de clasă. Trăieşte o existenţă anodină în care micile bucurii le oferea la început doar sărbătorirea zilelor de naştere. Amintirile abundă în scene și relatări despre idioții clasei și performanțele lor desfășurate într-un mediu (sub)cultural, cu multă retorică pură. E o copilărie populată cu cretini-cretini într-un „adevărat serpentariu" („Am şezut într-o bancă cu nişte băieţi de dobă, ajunşi ulterior bravi violatori de minore şi care aveau să intre în legendă şi graţie rafinatului sadism ce îi caracteriza").

În subcapitolul *3.6. Alexandru Vakulovski: scriitura ca defulare* se analizează un autor al anormalităților, al patologicului. Schimbarea de paradigmă a prozei noastre a fost asociată, de multe ori pe nedrept, cu debutul lui Alexandru Vakulovski. Mărturisirile liminare șocante se fac nu fără careva intenții de parodiere a modelelor consacrate, aproape sacralizate în literatura *amintirilor din copilărie*. Naratorul postmodern *stă* și el *câteodată și-și aduce aminte,* dar o face nicidecum cu nostalgie pentru *vremi* și pentru *oameni,* pentru *casa părinților* săi. „Copilăria de vis" e prezentată nu numai cu oarecare condescendență față de părinți, ci și cu *cruzimea unui masochist,* uneori, care își află plăceri atât în *povestirea,* cât și în *comentarea* evenimentelor cotidiene ce au loc nu numai în micul infern al casei părintești.

În subcapitolul *3.7. Emilian Galaicu-Păun: remodelare postmodernă* se ia în discuție romanul *Ţesutul viu. 10 x10* (2011, 2014), dedicat memoriei maestrului Gheorghe Crăciun (ediția din 2014), se adresează cititorului cultivat, căci numai el poate înțelege și gusta finețurile alambicate la diferite paliere ale textului, într-un *stil asianic,* excesiv de manierat, romancierul se vrea cu tot dinadinsul un „estet al cuvântului". Nimic condamnabil, cu o singură condiție: să se păstrează mijlocul de aur între inovație și tradiție. La prima vedere, plasarea autorului în contextul modelului investigat pare a fi o tentativă hazardată și lipsită de inspirație.

Volens-nolens, referinţele la Creangă nu sunt întâmplătoare, ele au devenit componente ale „textului lumii". Direct sau indirect, Creangă e rescris și de Galaicu-Păun, dar într-un fel specific lui. Cel puțin în rememorarea „copilăriei copilului universal", Creangă e în *memoria epică* a oricărui prozator român. Relaţiile dintre modelul narativ Creangă şi poetica *Ţesutului viu…* nu ţin de *aspecte formale, pur tematice* (cum e cazul, de exemplu, cu *La Medeleni* de Ionel Teodoreanu, *Horodişte* de Ion Druţă sau *Din calidor* de Paul Goma); modelul Creangă e, fără teamă de a greși, adevăratul *pattern* al romanului românesc şi nu numai al celui modernist, dar şi al celui postmodernist. Continuitatea modelului la modernişti are loc

prin rescrierea lui, la postmodernişti prin deconstrucţia lui, altfel spus, prin, dacă se poate spune așa, „remodelarea modelului”.

„Linia melodică a frazei” reflectă oarecum „linia melodică” a întregului roman cu extraordinar de multe trimiteri la nume celebre de compozitori și opere muzicale, iar capitolele sunt însoțite de tonuri, pe post de motto, care să dea cheița interpretării celor zece texte/ partituri ale ansamblului muzical. Cel puțin la nivel de intenție, compoziția muzicală este vădită și incontestabilă. „Puternicul simț muzical” al lui Creangă pe care Tudor Vianu îl identifica în structurarea narațiunii în sintagme și unități ritmice de lungime diferită, observând că structurile sonore, alternanța accentelor alcătuiesc „un tablou plin de armonie opulentă și variată”, iar unitățile ritmice „sunt versuri fără cusur. Urechea le ascultă cu încântare, chiar când ochiul le citește” [8, p. 157].

În *Țesutul viu…* tema vieții și morții, fundamentală în roman, e tratată antitetic, fiind transparentă chiar în titlurile capitolelor, în tonurile bine potrivite. Reflectând asupra „spontaneității dirijate”, M. Șleahtițchi asociază construcția romanului cu „orchestrație simfonică și intermezzo de jazz”: „Romanul *Țesut viu. 10x10* este construit asemenea unei partituri simfonice, în care se adună într-o orchestrație complexă atâtea voci, instrumente, armonizate într-o organicitate vie, efervescentă. Improvizațiile dizarmonice ale partiturilor de jazz fac deliciul textului” [7, p. 184].

Elemente de Bildungsroman atestăm în procesul formării protagonistului …*n,* la început un *copil inocent teribil* care în medii sociale diferite se adaptează treptat ca la urma urmelor să-și revendice alte modele ontologice și scripturale.

Amintirile se suprapun peste alte amintiri, iar aceste obsesii sunt, de fapt, niște *noduri* ale unui hypertext „cu linkuri spre sursele textului său, dar și spre texte care pot fi citite în paralel cu acestea” [4, p. 29]. Prin câteva aspecte legate de deconstrucţia modelului crengian am încercat să demonstrăm că Emilian Galaicu-Păun e într-un susţinut proces de invenţii şi inovaţii legate de atitudinea faţă de cuvânt, faţă de muzicalitate, personaj, subiect artistic etc., toate în direcţia remodelării postmoderniste a modelului.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Consideraţiile esenţiale care reprezintă **rezultate principale ale cercetării:**

1. Realizând prezentarea sumară a vastei şi valoroasei exegeze despre viaţa şi opera lui Ion Creangă şi interpretând *problema de cercetare* în critica basarabeană, am conturat diacronic trei etape în receptarea critică a operei lui Creangă: etapa aflată sub semnul „entuziasmului”, al „apologeticului”,

al aproximărilor unui Creangă „scriitor poporal”; etapa sintezei călinesciene în spiritul descrierii istoriografice lansoniene sau al „fiziologiei spirituale” saint-beuviene; etapa marcată de perspective asupra textului aduse de semiotică, de ezoterism, postmodernism, deconstructivism, dialogism.

2. Procesul de identificare a însemnelor modelului Creangă a relevat faptul că acesta e manifestat prin *felul specific de a gândi lumea şi fiinţa*, fiind reprezentativ, înainte de toate, prin capodoperele *Amintiri din copilărie, Moş Nichifor Coţcarul* şi *Povestea lui Stan Păţitul*. Unele aspecte ale modelului sunt mai relevante în poveştile centrate pe elementul miraculos, ca, de exemplu, *Povestea lui Harap-Alb*. Dar modelul nu e reductibil doar la tematica *amintirilor din copilărie,* la „copilăria copilului universal”, la o sumă de componente (*limbaj, oralitate, folclorism, carnavalesc, fabulos, jovialitate, cruzime* etc.), nu e redus nici la specificări tipologice ale personajelor, a compoziţiei, a figurilor narative etc., el se distinge, înainte de toate, prin atitudinea scriitorului faţă de cuvânt, prin modul specific de manifestare a acestora în opera lui Creangă.

3. Cercetând arta narativă a lui Creangă, în latura ei strategică, preluată creator de Ion Druţă chiar începând cu *De la noi din sat* (1953), am constatat că cele mai multe povestiri ale prozatorului, cu şcoala la Creangă, sunt centrate pe o scenă care se încheie cu un rezumat narativ, altele nu sunt altceva decât o înşiruire de scene cu analepse, prolepse, silepse, elipse, rezumate şi alte figuri ale timpului sau modului narativ, în care naraţiunea ca reprezentare alternează cu naraţiunea ca expunere. De regulă, povestirea lui Druţă e alcătuită dintr-o serie de scene cu rezumate narative sau viceversa: rezumatul narativ stă în capul unei scene.

Influenţa exercitată asupra prozei lui Paul Goma e demonstrată din unghiul interpretărilor *dialogice*. Analizând în plan comparativ raportul dintre personaj şi autor, au fost prezentate figurile narative, dominantele stilistice ale povestirii *Amintiri din copilărie* şi romanul *Din calidor,* s-a pus accentul pe poetica dialogică a romanului, plurilingvism, pe cultul povestitorului, oralitate, simţul genial instinctiv al limbii, elemente intrinseci ale modelului narativ în linia tradiţiei Creangă – Sadoveanu.

Guguță al lui Spiridon Vangheli e o proiecție a copilului universal în dialog intertextual cu Nică a lui Ștefan a Petrei. Ca și *Amintirile ...* lui Ion Creangă, nuveletele din *Isprăviile lui Guguță* sunt și ele niște spectacole în care autorul își spune monologul, o formă de exprimare a autorului la rememorarea copilăriei la vârsta lui Guguță.

4. Rescrierea modelului narativ Creangă favorizează revenirea prozatorului la matricea stilistică românească (Vasile Vasilache, Vlad Ioviţă, etc.). Un scris remarcabil, în linia tradiției lui Creangă, are Vasile

Vasilache. *Povestea cu cocoşul roşu* este un roman dialogic la diferite niveluri, elemente ale structurii lui. Am demonstrat că de-eroizarea realităţii prin apelarea la comic, satiră, personaje şi situaţii groteşti sunt tratate ca o replică de creaţie la literatura oportunistă cu imaginea edulcorată a raiului comunist. Caracterul subversiv al romanului stă în spiritul său carnavalesc. Se insistă pe imaginea lumii ca spectacol, pe impactul lui Creangă, a personajelor lui memorabile asupra naturii *carnavaleşti*, a esenţei politice a rescrierii lui Dănilă Prepeleac (de către Vasile Vasilache), a lui Ivan Turbincă (de către Vlad Ioviţă).

5. Am relevat faptul că în perioada regimului totalitar nu am avut o disidenţă literară marcantă, dar nici o importantă „literatură de sertar". Cei mai valoroşi scriitori basarabeni au dat totuşi câteva opere subversive. În lupta cu cenzura, aceştia recurg la diferite strategii ale subversivităţii. Într-un dialog inspirat cu modelul crengian nuvela *Se caută un paznic* de Vlad Ioviţă ilustrează unul dintre puţinele exemple de luptă, într-o masivă literatură oportunistă, cu „omniprezenta cenzură", ea rămâne a fi o „operă deschisă" şi pentru alte interpretări, luând ca repere imaginea „lumii pe dos" şi a paznicul subversiv.

6. Supunând investigaţiei schimbarea de paradigmă în literatura română din Basarabia, am ajuns la ideea că ea se anunţă prin anii ′80 şi se produce, mai întâi în poezie, mai târziu, în a doua jumătate a anilor ′90, în proză. Prozatorii postmoderni în dialoguri cu marii prozatori ai lumii, rămân memorabili şi esenţial inediţi mai întâi în dialogul lor cu tradiţia, cu modelele consacrate. *Pastişele, parodiile, ironiile, persiflările, jocul de limbaj, viziunile corporale şi pan-erotice* reprezintă doar câteva modalităţi favorite din arsenalul lor de instrumente artistice. Proza non-mimetică, ludică, ironică, intertextuală în cazul lui Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru sau Nicolae Leahu arată toate semnele de schimbare a paradigmei.

7. În procesul de disocieri, elucidări şi ierarhizări, modelul Creangă rămâne unul de referinţă. În literaturizarea *amintirilor din copilărie* Ştefan Baştovoi, Constantin Cheianu și alții., în pornirile lor ludice, anarhice, pan-erotice, ironice, parodice, schizofrenice sau deconstructiviste, îl au, indiscutabil, în memoria epică pe „moralistul jovial" în cele mai neașteptate aspecte ale fenomenului prozastic. Tema „copilăria copilului universal" constituie subiectul fascinant al generaţiei optzeciste şi douămiiste. Prozele lui Ştefan Baştovoi, Constantin Cheianu, Anatol Moraru, Dumitru Crudu, Alexandru Vakulovski, Iulian Ciocan transfigurează realităţi din ultimul deceniu de comunism. Continuitatea modelului nu e una formală, pur tematică.

8. Interpretând mostrele de continuitate a *Amintirilor ...,* ca de exemplu, experimentul șocant a lui Alexandru Vakulovski, *Cu jăraticul pe*

buze de Ion Iachim, *Podurile* de Ion Constantin Ciobanu și *Prostia omenească* de Alexei Marinat, am demonstrat că aceste experimente eșuează în subliteratură, pastișe la limita plagiatului, sau vulgarizări pe „tema cu variațiuni”.

9. Investigând impactul catalitic şi stimulator al modelului Creangă în cele mai importante metamorfoze ale prozei basarabene, am descoperit faptul că capodoperele lui Creangă sunt modele configuratoare în transfigurările lor artistice ale șaizeciștilor, optzeciștilor și douămiiștilor. Receptarea lui Creangă pe parcursul istoriei literaturii coincide în mare cu perioadele definite pe principiul succedării generaţiilor/ promoţiilor literare, a şcolilor şi metodelor de creaţie, a normelor extraliterare etc.

Rezultatele investigației ne permit să facem următoarele recomandări:

1. Investigaţia ar putea sta la baza unui suport de curs opţional la facultățile de filologie, ciclul I, licență.

2. Rezultatele cercetării ar putea constitui puncte de reper la redactarea capitolelor istoriei literaturii române din Basarabia, cu referire atât la prozatorii şaizeciști, cât şi la optzeciştii şi douămiiştii basarabeni.

3. Analizele pe text, propuse în lucrarea de faţă, ar putea stimula noi rescrieri ale modelului crengian, mai cu seamă în rândul prozatorilor postmodernişti.

4. Investigaţia ar putea servi ca model de cercetare în abordarea impactului altor modele narative asupra prozei de azi.

BIBLIOGRAFIE

1. BAHTIN, Mihail. Problemele poeticii lui Dostoievski. Traducere de S. Recevschi. Bucureşti: Editura Univers, 1970. 383 p.
2. CĂLINESCU, George. Ion Creangă. Viaţa şi opera. Iaşi: Editura Princeps Edit, 2008. 352 p ISBN 978-606-523-032-3.
3. CIMPOI, Mihai. Sinele arhaic. Ion Creangă: dialecticile amintirii şi memoriei. Iaşi: Editura Princeps Edit, 2011. 176 p. ISBN 978-606-523-141-2.
4. CIOBANU, Mircea V. Proza din Basarabia:o evoluţie sincopată. In: Sud-Est cultural, 2014, nr. 1-4, pp. 18-35.
5. HOLBAN, Ioan. Ion Creangă: Spaţiul memoriei. Iaşi: Editura Princeps Edit, 2011. 161 p. SBN 978-606-523-156-6.
6. MUŞAT, Carmen: Strategiile subversiunii. Descriere şi naraţiune în proza postmodernă românească. Piteşti: Editura Paralela 45, 2002. 312 p. ISBN 978-973-231-963-5.

7. ŞLEAHTIŢCHI, Maria. Romanul generaţiei ′80. Construcţie şi reprezentare. Chişinău: Editura Cartier, 2014. 247 p. ISBN 978-9975-79-950-8.
8. VIANU, Tudor. Arta prozatorilor români. Chișinău Litera, 1997. 383 p. ISBN.9975-74-037-5.
9. VIANU, Tudor, CIOCULESCU, Şerban, CONSTANTINESCU, Pompiliu, STREINU, Vladimir. Ion Creangă. Metafora umorului. Iaşi: Editura Princeps Edit, 2009. 184 p. ISBN 978-606-523-061-3.

LISTA PUBLICAŢIILOR LA TEMA TEZEI:

1. Monografii (recomandată spre editare de consiliul ştiinţific)

1.1. monografii monoautor

1. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. *Ion Creangă şi proza basarabeană*. Chișinău: Editura Guvinas, 2020. 277 p. ISBN 978-9975-3374-1-0.

2. Articole în reviste ştiinţifice

2.3. în reviste din Registrul Naţional al revistelor de profil

Categoria B+:

2. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Ion Druță: modelul narativ în romanul copilăriei.** În: *Intertext*, 2018, nr. 3/4 (47-48), p. 143-150. ISSN 1857-3711; e-ISSN 2345-1750. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/143-150.pdf

3. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Ștefan Baștovoi: „Feeria Infernului”.** În: *Intertext*, 2019, nr. 1/2 (49-50), p. 219-226. ISSN 1857-3711; e-ISSN 2345-1750. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/219-226_2. pdf

Categoria B:

4. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Paul Goma: copilăria temă cu variaţiuni.** În: *Akademos* Revistă de știință, inovare, cultură și artă, 2018, nr. 1 (48), p.108-113. ISSN 1857-0461. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/108-113Paul%20Goma%20copilaria%2C%20tema%20cu%20variatiuni.pdf

5. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Modelul narativ Creangă.** În: *Akademos* Revistă de știință, inovare, cultură și artă, 2020, nr.1 (56), p. 137-142. ISSN 1857-0461; e-SSN2587-3687. Disponibil: http://akademos.asm.md/files/1_20_137-142.pdf

6. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Creangă în exegeza literară.** În: *Philologia*, 2020, nr.1-2, p.126-133. ISSN 1857-4300; e-ISSN2587-

3717. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/126-134_2.pdf

Categoria C:
7. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **„Lumea pe dos" şi paznicul subversiv (Vlad Ioviţă în dialogul intertextual cu Ion Creangă).** În: *Philologia*, 2015, nr. 1-2, p. 8-14. ISSN 1857-4300. Disponibil: https://philologia.ifr.md/archive/1_2015/2_Baicean_Lumea.pdf

8. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Vasile Vasilache: teatralitatea lumii.** În: *Philologia*, 2017, nr. 5-6, p. 49-57. ISSN 1857-4300. Disponibil: https://philologia.ifr.md/archive/3_2017/5_Baicean_Vasile_Vasilache.pdf

9. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Scriitura lui Nicolae Leahu: un festin intertextual.** În: *Revista de Ştiinţe Socioumane*, 2018. nr. 1(38), p. 85-94. ISSN 1857-0119. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/85-94_0.pdf

10.COSTIN – BĂICEAN, Iraida. **Discursul ludic în proza lui Anatol Moraru.** În: *Revista de Ştiinţe Socioumane*, 2018, nr. 2 (39), p. 83-92. ISSN 1857-0119. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/83-92_1.pdf

3. Articole în culegeri ştiinţifice

3.3. în lucrările conferinţelor ştiinţifice naţionale cu participare internaţională

11. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. Paul Goma: (r)evoluția modelului. În: *Tradiție și inovare în cercetarea științifică*. Manifestare științifică cu participare internațională, Bălți, Moldova, 12 octombrie 2018. Responsabili de ediție: Gașițoi N. Bălți, 2018, p. 36-43 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-43_7.pdf ISBN 978-9975-50-235-1. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-43_7.pdf

12. COSTIN – BĂICEAN, Iraida. Creangă și proza basarabeană: istoricul problemei. În: *Tradiție și inovare în cercetarea științifică*. Manifestare științifică cu participare internațională, Bălți, Moldova, 11 octombrie 2019. Responsabili de ediție: Gașițoi N. Bălți, 2019, p.14-17 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/14-17_30.pdf14-17. ISBN 978-9975-50-243-6. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/14-17_30.pdf

ADNOTARE

Costin-Băicean Iraida. Ion Creangă şi proza basarabeană, teză de doctor în filologie la specialitatea 622.01. – Literatura română, Chişinău, 2022.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie din 201 de surse, 146 de pagini de text de bază, declaraţia privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei.

Rezultatele tezei sunt reflectate în 12 lucrări ştiinţifice, inclusiv o monografie.

Cuvinte-cheie: Ion Creangă, mitul copilăriei, rescriere, model narativ, cultul naratorului, oralitate, figuri narative, schimbare de paradigmă, modernist, postmodernist, intertext, ludic, ironic, crengianism.

Scopul lucrării: cercetarea îşi propune să exploreze fenomenul crengianismului în proza basarabeană prin prisma rescrierii modelului Creangă.

Obiectivele cercetării:

Prezentarea sumară a vastei şi valoroasei exegeze despre viaţa şi opera lui Ion Creangă, interpretarea problemei de cercetare în critica basarabeană; Identificarea însemnelor modelului Creangă; Examinarea temei „copilăria copilului universal" în prozele lui Spiridon Vangheli (Băieţelul din coliba albastră; Guguţă – căpitan de corabie; Isprăvile lui Guguţă), Ion Druţă (*Horodişte*) şi Paul Goma (*Din calidor*); Ilustrarea asimilării creatoare a modelului în romanul lui Vasile Vasilache *Povestea cu cocoşul roşu*; Relevarea caracterului subversiv în rescrierea lui Vlad Ioviţă a poveştii cu Ivan Turbincă; Evidenţierea intertextualizării ironice şi ludice în proza lui Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru şi Nicolae Leahu; Analiza (auto)biografiilor ficţionale în prozele lui Ştefan Baştovoi şi Constantin Cheianu; Investigarea eşecurilor în traducerea imaginară a lui Ion Iachim, în experimentul şocant al lui Alexandru Vakulovski, în romanul *Podurile* de Ion C. Ciobanu şi în adaptarea lui Stan Păţitul de Alexei Marinat (*Prostia omenească*). Demonstrarea impactului catalitic şi stimulator al modelului Creangă în cele mai importante metamorfoze ale prozei basarabene.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică a lucrării consistă în demonstrarea impactului modelului Creangă în cele mai importante metamorfoze ale prozei contemporane din Republica Moldova, în elucidarea caracterului catalitic, stimulator şi configurator al modelului în asimilarea creativă a modalităţilor de transfigurare artistică a realităţii, în continuitatea şi discontinuitatea tradiţiilor şi modalităţilor narative, a deconstrucţiei modelului de către postmodernişti

Rezultatele ştiinţifice principale obţinute: S-a demonstrat că modelul Creangă are un impact decisiv asupra celor mai importante metamorfoze ale prozei șaizeciste și ale celei postmoderniste, capodoperele lui Creangă sunt modele catalitice, stimulatoare și configuratoare în transfigurările lor artistice; S-a argumentat că tema „copilăria copilului universal" în prozele lui Spiridon Vangheli, Ion Druță și Paul Goma este o «temă cu variațiuni» și, în pofida unor afinități de viziune, de stil, de discurs narativ, ea este tratată în maniere distincte și originale; S-a ilustrat caracterul subversiv în intertextualizarea poveștilor, subiectelor,

personajelor crengiene în prozele lui Vasile Vasilache, Vlad Ioviță, Alexei Marinat, care în condițiile «omniprezentei cenzuri» au dat modele de rezistență prin cultură. Imaginea *lumii pe dos*, carnavalizarea realităților comuniste e concepută nu numai ca o critică subtilă a regimului totalitar, dar și ca o replică subtilă la literatura oportunistă; S-a analizat impactul lui Creangă în festinul intertextual, ironic și ludic în proza lui Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru și Nicolae Leahu, s-au evidențiat (auto)biografiile ficționale în prozele lui Ștefan Baștovoi și Constantin Cheianu, axate pe amintirile din copilăria ultimului deceniu de comunism sovietic, rescrierea lor postmodernă; s-au examinat și mostre de continuare a *Amintirilor*…, de experimente șocante, eșuate în subliteratură, în trivialitate cu consecințe inerente. Prestigiul clasic al prozelor «corozive» *Povestea poveștilor* și *Povestea lui Ionică cel prost* nu salvează isprăvile erotice din proza postmodernistă.

Semnificaţia teoretică: Aspectele investigate în teză deschid noi perspective de abordare a raporturilor prozei basarabene cu, de pildă, romanul istoric sadovenian sau cu construcţia romanului rebrenian, cu receptarea artistică a naturalismului, existenţialismului, în relaţiile ei intertextuale cu alţi mari scriitori din literatura română sau din cea universală.

Valoarea aplicativă:

Investigaţia ar putea sta la baza unui suport de curs opţional la facultăţile de filologie, ciclul I, licență; Rezultatele cercetării ar putea constitui puncte de reper la redactarea capitolelor istoriei literaturii române din Basarabia, cu referire atât la prozatorii şaizeciști, cât și la optzeciștii și douămiiștii basarabeni; Analizele pe text, propuse în lucrarea de faţă, ar putea stimula noi rescrieri ale modelului crengian, mai cu seamă în rândul prozatorilor postmoderniști; Investigaţia ar putea servi ca model de cercetare în abordarea impactului altor modele narative asupra prozei de azi.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice: Rezultatele tezei au fost aplicate în cadrul proiectului *Evoluţia literaturii române, folclorului şi a teoriei literaturii în context european şi universal* de la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu – Hasdeu" al USM. Rezultatele principale ale cercetării au fost reflectate în 12 lucrări. Ideile de bază ale investigației au fost prezentate în cadrul unor reuniuni ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

Publicată sub formă de monografie, teza e pusă în circuitul literar înregistrînd ecouri favorabile în presa de specialitate din RM.

АННОТАЦИЯ

Костин-Бэйчан Ираида, Ион Крянгэ и бессарабская проза, диссертация на соискание ученой степени доктора филологии, специальность 622.01. – Румынская литература, Кишинев, 2022.

Структура диссертации включает аннотации на румынском, русском и английском языках, введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиографию, состоящую из 201 источника, 146 страниц основного текста, декларацию об ответственности.

Результаты диссертации отражены в 12 научных работах, в том числе и в монографии.

Ключевые слова: Ион Крянгэ, миф детства, преобразование, нарративная модель, культ рассказчика, устный характер, нарративные фигуры, смена парадигм, модернист, постмодернист, интертекст, смешной, ироничный, кренгинизм.

Целью работы является исследование феномена кренгинизма в бессарабской прозе путем воссоздания модели нарратива Крянгэ.

Задачи исследования: экзегеза жизни и творчества Иона Крянгэ, трактовка проблемы исследования в бессарабской критике; идентификация отличительных признаков модели Крянгэ; исследование темы «Детство универсального ребенка» в прозе Спиридона Вангели («Мальчик в синей хижине»; «Гугуцэ – капитан корабля», «Подвиги Гугуцэ»), Иона Друцэ («Хородиште») и Паула Гома («Из коридора»); аргументация сходства творческого освоения модели Крянгэ в романе Василе Василаке «Сказка красного петуха»; выявление подтекста при написании Владом Иовицэ сказки об Иване Турбинкэ; выделение интертекстуального характера прозы Емильяна Галайку-Пэун, Анатола Морару и Николае Ляху, которой присущи коннотативные окраски шутливости и ироничности; анализ творческих (авто)биографий в прозе Штефана Баштового и Константина Кеяну; исследование неудач в мнимом переводе Иона Якима, в шоковом эксперименте Александру Вакуловски, в романе Иона К. Чобану «Мосты» и в переложении Алексея Марината («Человеческая глупость»), сказки про Стана-виды видавшего; демонстрирование катализаторного и стимулирующего воздействия модели Крянгэ на наиболее важные метаморфозы бессарабской прозы.

Научная новизна работы заключается в обнаружении воздействия модели Крянгэ на наиболее важные метаморфозы современной прозы в Республике Молдова, в выявлении катализаторного, стимулирующего и конфигурационного характера модели в творческом освоении способов художественного преображения действительности, в преемственности и прекращении традиций и нарративных модусов, а также деконструкции модели постмодернистами.

Основные полученные научные результаты: доказано, что модель Крянгэ обладает решающим влиянием на самые важные метаморфозы прозы шестидесятых годов и прозы постмодернизма, шедевры Крянгэ являются катализаторными, стимулирующими и конфигурационными моделями в своих художественных преображениях; приведены аргументы в пользу того, что тема «мирового ребёнка» в прозе Спиридона Вангели, Иона Друцэ и Паула Гома является «вариативной» и, несмотря на некоторое сходство видения, стиля, повествовательного дискурса, она раскрывается с разной степенью оригинальности; проиллюстрирован подтекст в интертекстуальности сказок Крянгэ, темах, персонажах в прозе Василе Василаке, Влада Иовицэ, Алексея Марината, которые в условиях «вездесущей цензуры» создали образ сопротивления через культуру. Изображение *мира наизнанку,* карнавализация коммунистических реалий отображены не только в форме сдержанной критики тоталитарного режима, но и в форме хитроумного ответа оппортунистической литературе; проанализировано влияние Крянгэ на интертекстуальное пиршество, ироничное и смешное в прозе Емильяна Галайку-Пэун, Анатола Морару и Николае Ляху, исследованы художественные (авто)биографии в прозе Штефана Баштового и Константина Кеяну, основанные на воспоминаниях детства последнего десятилетия советского коммунизма, их постмодернистском воссоздании; проанализированы также образцы продолжения «Воспоминаний…», шоковых провальных экспериментов в сублитературе в плоскости банальной простоты, влекущей за собой определенные

последствия. Классический престиж «едкой» прозы «Истории сказок» и «Истории дурачка Ионики» не спасают эротических подвигов постмодернистской прозы.

Теоретическая значимость: исследуемые в диссертации аспекты открывают новые перспективы подхода к бессарабской прозе, касающиеся как исторического романа М. Садовяну, так и структуры романа Л. Ребряну, художественной рецепции натурализма, экзистенциализма в ключе интертекстуальной связи с другими произведениями великих писателей румынской или мировой литературы.

Практическая ценность: исследование может стать основой факультативного курса, а также найти применение при чтении обязательных курсов для студентов филологического факультета Бельцкого государственного университета имени Алеку Руссо; отдельные положения исследования могут быть использованы при написании монографий, отображающих историю румынской литературы Бессарабии, которую представляют бессарабские прозаики шестидесятых, восьмидесятых и двухтысячных годов. Текстуальный анализ, предложенный в данной работе, может стимулировать новое переосмысление кренгианской модели, особенно среди постмодернистских прозаиков; Данное исследование может послужить исследовательской моделью при изучении влияния других моделей повествования современную прозу.

Применение научных результатов: результаты диссертации были внедрены в рамках проекта *Эволюция румынской литературы, фольклора и теории литературы в европейском и мировом контексте* Института румынской филологии имени Богдана Петричейку-Хашдеу. Основные результаты исследования были отражены в 12 работах. Основные идеи исследования были представлены на национальных и международных научных конференциях.

Опубликованная в виде монографии, диссертация введена в литературный оборот, получив благожелательные отклики в специализированной прессе Республики Молдова.

ANNOTATION

Costin-Băicean Iraida. Ion Creangă and Bessarabian prose, PhD thesis in philology, speciality 622.01. - Romanian literature, Chisinau, 2022.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography made up of 201 sources, 146 pages of basic text, statement of responsibility, author's CV.

The results of the thesis are reflected in 12 scientific papers, including a monograph.

Keywords: Ion Creangă , childhood myth, rewriting, narrative model, cult of the narrator, orality, narrative figures, paradigm shift, modernist, postmodernist, intertext, ludic, ironic, crengianism.

Aim of the paper: the research aims to explore the phenomenon of crengianism in Bessarabian prose through the lens of rewriting the Creanga model.

Research objectives:

To briefly present the vast and valuable exegesis on the life and work of Ion Creangă , to interpret the research problem in Bessarabian criticism; To identify the meanings of the Creanga model; To examine the thopic of "the childhood of the universal child" in the prose of Spiridon Vangheli (The Little Boy in the Blue Hut;

Guguță - captain of the ship; Guguță's exploits), Ion Druță (Horodiște) and Paul Goma (Din calidor); Illustrating the creative assimilation of the model in Vasile Vasilache's novel The story of the red rooster; Revealing the subversive character in Vlad Ioviță's rewriting of the story of Ivan Turbincă; Highlighting ironic and playful intertextualization in the prose of Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru and Nicolae Leahu; Analysis of fictional (auto)biographies in the prose of Ștefan Baștovoi and Constantin Cheianu; Investigation of failures in Ion Iachim's imaginary translation, in Alexandru Vakulovski's shocking experiment, in the novel Bridges by Ion C. Ciobanu and in the adaptation of Stan the Shepherd by Alexei Marinat (Human Stupidity). Demonstrating the catalytic and stimulating impact of Creanga's model in the most important metamorphoses of Bessarabian prose.

The novelty and scientific originality of the work consists in demonstrating the impact of the Creanga's model in the most important metamorphoses of contemporary prose in the Republic of Moldova, in elucidating the catalytic, stimulating and shaping character of the model in the creative assimilation of the modalities of artistic transfiguration of reality, in the continuity and discontinuity of traditions and narrative modalities, in the deconstruction of the model by postmodernists.

Main scientific results obtained: It has been demonstrated that Creanga's model has a decisive impact on the most important metamorphoses of the sixteenth-century and postmodernist prose; Creanga's masterpieces are catalytic, stimulating and configuring models in their artistic transfigurations; It has been argued that the theme of "the childhood of the universal child" in the prose of Spiridon Vangheli, Ion Druță and Paul Goma is a "theme with variations" and, despite certain affinities of vision, style and narrative discourse, it is treated in distinct and original ways; The subversive character has been illustrated in the intertextualization of the stories, subjects and characters of the Crengians in the prose of Vasile Vasilache, Vlad Ioviță and Alexei Marinat, who, in the context of the "omnipresent censorship", have provided models of resistance through culture. The upside-down picture of the world, the carnivalization of communist realities, is conceived not only as a subtle criticism of the totalitarian regime, but also as a subtle response to opportunist literature; The impact of Creanga in the intertextual, ironic and playful feast in the prose of Emilian Galaicu-Păun, Anatol Moraru and Nicolae Leahu has been analysed, the fictional (auto)biographies in the prose of Ștefan Baștovoi and Constantin Cheianu, focusing on childhood memories of the last decade of Soviet communism, their postmodern rewriting, have been highlighted; Samples of the sequel to Memories..., of shocking, failed experiments in sub-literature, in triviality with inherent consequences, were also examined. The classical prestige of the "corrosive" prose of The Story of Stories and The Tale of Silly Ionika does not save the erotic exploits of postmodernist prose.

Theoretical significance: The aspects investigated in the thesis open up new perspectives for approaching the relations of Bessarabian prose with, for example, the historical novel of Sadoveanu the construction of the Rebrenian novel,

with the artistic reception of naturalism, existentialism, in its intertextual relations with other great writers of Romanian or universal literature.

Applicative value: The investigation could form the basis of an optional course support at the faculties of philogy, level I, licence; The research results could be used as reference points for writing chapters on the history of Romanian literature in Bessarabia, with reference to sixties, eighties and twenties Bessarabian prose writers; The textual analyses proposed in this paper could stimulate new rewritings of the Crengian model, especially among postmodernist prose writers; The investigation could serve as a research model for addressing the impact of other narrative models on today's prose.

Implementation of the scientific results: The results of the thesis were applied within the project Evolution of Romanian Literature, Folklore and Theory of Literature in European and Universal Context at the Bogdan Petriceicu – Hasdeu Institute of Romanian Philology of the MSU. The main results of the research were reflected in 12 papers. The basic ideas of the research were presented at national and international scientific meetings.

Published in the form of a monograph, the thesis is put in the literary circuit, receiving favourable echoes in the specialized press in the Republic of Moldova.

COSTIN-BĂICEAN, IRAIDA

ION CREANGĂ ȘI PROZA BASARABEANĂ

622.01- LITERATURA ROMÂNĂ

Rezumatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 03.11.2022	Formatul hârtiei 14,8 x 10,5
Hârtie ofset. Tipar ofset	Tiraj: 30 ex.
Coli de tipar: 1,76	Comanda nr. 341

Centrul editorial universitar, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălţi.
mun. Bălţi, str. Pușkin, 38